

Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler Eleştirel Yükseköğretim Araştırmalarına Giriş

Editör: Mete Kurtoğlu
Yayınevi: Nota Bene Yayınları
Basım yılı: 2019
Sayfa sayısı: 296
Dili: Türkçe
ISBN: 978-605-260-203-4
Birinci Baskı: Eylül 2019, İstanbul

Türkiye’deki yükseköğretim araştırmalarına eleştirel bir soluk getirme niyetiyle hazırlanmış olan bu kitap, Mete Kurtoğlu’nun editörlüğünde 3 temel bölüm ve 12 farklı akademik değerlendirmeden oluşan bir derleme eser olarak karşımıza çıktı. Yükseköğretim araştırmaları alanında çoğu tanınmış akademisyenlerin kalemlerinden çıkmış kitaptaki yazıların ortak noktası, alana farklı seviye ve kapsamda da olsa, eleştirel bir yaklaşımla kaleme alınmış olmalarıdır.

Kitaptaki eleştirel katkıların, yükseköğretim alanında Dünyadaki gelişmelere dönük genel eleştirilere ilaveten ABD, Avrupa ve Türkiye’den oluşan 3 bölgeye odaklandığını söylemek mümkün. Farklı bölge ve ülkeler özelinde yapılmış eleştirileri içermesine rağmen, neredeyse tüm yazılarda okuyucuya sunulan eleştirilerin ne olursa olsun Türkiye’deki yükseköğretim sorunları için de geçerli argümanlar olduğu ileri sürülebilir.

Editör, yükseköğretim araştırmalarının ve alandaki bilim insanlarının genel bir görünümünü sunmakta ve eleştirel bir bakışla ele alınmayan araştırmaların, ancak daha geniş kapsamlı bir bakışla görülebilecek meseleleri sorunsallaştırmayı ıskalayacağını ifade etmektedir. Bu sorunu aşabilmenin ve üniversitenin toplum için sunması beklenen rolü oynayabilmesinin yolunun, sosyal bilim alanlarındaki çeşitli araştırmacıların disiplinler arası ve fakat eleştirel bir yaklaşımla meseleyi ele almasından geçtiğini ifade eden Kurtoğlu’na göre, bu elbette sosyal bilimcilerin meseleye öncelikle daha fazla müdahil olmasıyla mümkündür.

Kurtoğlu bunun bir denemesini aslında 3. bölümde bizzat yapıyor. Yükseköğretimde kurumsal çeşitliliği Türkiye deneyimi üzerinden incelediği yazısında, Dünyadaki diğer deneyimlerin kısa bir betimlemesini yapıyor ve bu çeşitlenmeyi farklı üniversite idealalarının realize edilmiş bir hali olarak sunuyor. Bu açıdan YÖK’ün yeni bir uygulaması olarak Türki-

ye’de ortaya çıkan misyon farklılaşması ve araştırma üniversitesi kavramları temelinde sorunsallaştırdığı kurumsal çeşitliğe dair meseleler hayli yerinde.

Yükseköğretimin geleceğine dair senaryoların irdelendiği Ulrich’in ilk bölümdeki yazısı, yükseköğretim çalışmalarına odaklanan araştırmacılara bir ayna tutuyor. Bu nedenle bu yazı için, alanla ilgili araştırmacıların ara sıra ihtiyaç duyabilecekleri bir ‘neredeyim’ yazısı demek yanlış olmayacaktır. Sosyal eşitsizlik, değişen kurumsal yapılar ve yönetsel eski meselelere ilaveten yeni meseleleri de beraberinde getirebilecek olan yükseköğretimdeki genişlemenin, özellikle gelecek senaryoları bağlamında incelendiği Ulrich’in bu yazısının okunmasını, Türkiye’de yükseköğretimdeki kiteselleşmenin getireceği değişiklikleri incelemek isteyenler için özellikle elzem olduğu söylenebilir.

İkinci bölüm neredeyse tamamen neoliberal ekonomik çağda ‘üniversite ideası’na ne olduğu sorusunun cevabını bulmaya dönük gibi görünüyor.

Postmodern dönemde artık aydınlanma dönemi üniversitesinin çokça değişmiş rolüne de vurgu yaparak, bilgi toplumuna giderken nasıl olup da bilginin kendisinin sonlandığına ilişkin Delanty tarafından yapılan tartışma da hayli çarpıcı görünüyor. Devletin değişen rolü ve bilginin üretim modellerinde meydana gelen krizin, toplumla bilgi arasında yeni bağların ortaya çıkmasına neden olduğunu ileri süren Delanty’ye göre, hakikatin kendisine itiraz edilen bir ortamda, bilgi artık üniversite tarafından değil toplumun kendisi tarafından üretilmektedir. Bu da haliyle aydınlanma dönemi üniversite ideasının sonuna geldiğimizi gösterdiğine göre, “Çöken bu fildişi kulenin rolü nedir ve neye hizmet etmektedir?” sorusu haklı bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Peters’in üniversitenin değişen rolüne ilişkin bilgi ekonomisi ve küresel kapitalizm çerçevesinde yaptığı tartışma da, yükseköğ-

retimin ekonomik önemine dair vurguyla öne çıkıyor. Üretilen bilginin kapitalist toplumdaki işlevi göz ardı edilemeyeceğine göre, üniversitenin bu ekonomik ilişkiler ağı içerisindeki rolü de eleştirel bir göz olmadan anlaşılabilir. Uluslararası bilgi sisteminin küresel kapitalizm ile ilişkisine dair önemli bir tartışmayı yürüten Peters, bilgi üretim araçları üzerinden yürütülecek bir mücadelenin geniş halk kitlelerinin kamusal bir fayda olarak bilgiye erişimi için elzem olduğunu dile getirmektedir.

‘Kitleselleşme, çeşitlilik ve yükseköğretim politikaları’ başlıklı üçüncü bölümde yapılan tartışmalar ise, yükseköğretime dair Türkiye’de müşahade ettiğimiz daha güncel meseleler etrafında dönmektedir. Bunlardan kitleselleşmenin incelendiği yazıda Altbach, kitleselleşmenin kalıcı olduğunu ileri sürüyor ve oldukça güncel bir mesele olan uzaktan eğitime de değinerek “Herkes erişim sunabiliyor; ama kaliteyi ne kadar sağlıyor?” sorusunu da sormadan edemiyor. Kitleselleşme döneminde akademik özgürlüklere ne olduğuna dair ve yapısı değişen bir meslek olarak akademisyenliği ilişkin tartışma da yine okunmaya değer.

Kitleselleşmenin öğrenciler üzerindeki etkisine Albach değinse de, esas olarak bu teması ve daha derinlikli tartışmayı Kooji’nin ‘Yükseköğretimde Fırsat Eşitliği’ yazısı ile Collins’in ‘diploma enflasyonu ve üniversitelerin’ geleceği yazılarında bulmak mümkün. Collins’in bir kısır döngüye benzettiği, yüksek katma değer yaratan sektörlerle bu arzı yaratma potansiyeline sahip üniversiteler arasındaki ilişki, kendi ifadesiyle bir diploma enflasyonu yaratıyor ve bu diploma enflasyonunun yaratılmasındaki temel sorumluluk da aslında bu arzı yaratanlara ait. Bu enflasyon, Collins’e göre, ABD’deki sınıf çatışmasının üstünü kapatıyor ve aslında bir tür seküler din gibi olan bir eşitlik ideolojisi yaratıyor. Türkiye’de de sıklıkla eleştirilene ve ‘diplomalı işsizler ordusu’ söylemlerine neden olan bu enflasyona dair Collins’in tartışmasını ve çözüm önerilerini merak edenler için bu yazı okunabilir.

Kooji’nin yazısı da başka bir evrensel soruna, yükseköğretimde eşitsizlik sorununa eğiliyor. Yükseköğretimde kitleselleşmenin hızlanmasıyla, bu kitleselleşmenin eşitsizliği ne yönde etkilediği, geçerliliğini ve önemini koruyan bir mesele olarak karşımıza çıkıyor. Kooji yazısında, tartışmaya temelinden yani eşitlik kavramından başlıyor. Kooji’ye göre alt ekonomik sınıfların diplomaya erişimi artık o diplomaya erişemeyen pek kimse kalmadığına göre, eski önemini yitirmiştir. Aslında üst eko-

nomik sınıflara karşı kazanılması gereken zafer elde edilememiştir. Dolayısıyla diploma yeterince temsil edilmeyen sınıfların eşitsizliğini bu sınıflar lehine pek değiştirmez. Bologna süreci kapsamındaki ‘sosyal boyut’ tartışmalarına da değinen Kooji, Avrupa hükümetleri düzeyinde destek gören bu tartışmaların, Avrupa Öğrencileri Birliğinin başarısı olarak görülmesi gerekse de, geçerliliği devam eden eşitsizliklerin hükümetler düzeyinde üstünü kapattığına inanmaktadır.

Dünya’da son zamanlarda yükseköğretim kurumlarının kendi arasında rekabet edebilirliğini artıran en önemli gelişmelerden biri olan üniversite sıralamalarının bir eleştirisi de kitapta Hazelkorn’un katkısıyla yer alıyor. Başarıya Harvard Üniversitesini taklit ederek ulaşılabildiğine ilişkin genel kanıyı eleştiren bu yazı, her üniversitenin kamunun kendilerinden beklediği işlev ve ihtiyaçlara öncelik verilebileceğine dair tavsiyesiyle bitiyor. Bu sıralamaların objektif görünmesine rağmen böyle olmadığı, esas ölçülmesi gereken birçok şeyi ölçmekte başarısız olduğu, yükseköğretim sistemleri yerine üniversiteleri yarıştırdığı, İngilizce konuşulan ülkelerdeki üniversiteler lehine bir denge güdüldüğü gibi bir takım eleştirilerin de yer aldığı Hazelkorn’un yazısı, Türkiye’de üniversite sıralamaları konusunda kamuoyunda oluşmuş yargıya, meselenin içinden bakmak isteyenler için yol gösterici olabilir.

Sonuç olarak kitapta toplanmış yazılar, Türkiye’de geçerliliği devam eden yükseköğretime dair bazı tartışmaların evrensel düzeyde de geçerliliği olan tartışmalar olması nedeniyle ülkemizdeki araştırmacıların dikkatini çekmeye aday görünüyor. Bununla birlikte kitaptaki yazıları daha değerli kılan şey araştırmalarda eksikliği ciddi şekilde hissedilen eleştirel bakış açılarından oluşmuş bir seçkiyi genç araştırmacıların dikkatine sunuyor olmasıdır. Bu eleştirel bakış açıları daha da geliştirilip derinleştirildikçe, Türkiye’deki araştırmaların kalitesi de, bu meselelerin çözümlerine dönük adımların büyüklüğü de artacaktır. Kitap burada dile getirilmeye fırsat bulamayan dikkat çekici diğer birçok önemli eleştiriyle okunmayı hak ediyor.

Öğr. Gör. Muharrem Kaplan

*Ortaođu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Doktora Adayı
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara
muharrem.kaplan@asbu.edu.tr*

ORCID ID: M. Kaplan 0000-0003-4985-9687

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) Lisansı standartlarında; kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarıyla açık erişim olarak yayımlanmaktadır. / *This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) License, which permits non-commercial reuse, distribution and reproduction in any medium, without any changing, provided the original work is properly cited.*

Yayıncı Notu: Yayıncı kuruluş olarak Deomed bu makalede ortaya konan görüşlere katılmak zorunda değildir; olası ticari ürün, marka ya da kuruluşlarla ilgili ifadelerin içerikte bulunması yayıncının onayladığı ve güvence verdiği anlamına gelmez. Yayıncının bilimsel ve yasal sorumlulukları yazar(lar)ına aittir. Deomed, yayınlanan haritalar ve yazarların kurumsal bağlantıları ile ilgili yargı yetkisine ilişkin iddialar konusunda tarafsızdır. / **Publisher’s Note:** The content of this publication does not necessarily reflect the views or policies of the publisher, nor does any mention of trade names, commercial products, or organizations imply endorsement by Deomed. Scientific and legal responsibilities of published manuscript belong to their author(s). Deomed remains neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.